

24.5.2021

ארכיון אוניברסיטת תל-אביב 1970-2020

50 שנות פעילות הראשונות

גדליה ז'אגוב

הקדמה

כתיבת המאמר באה מתוך רצון לעורר מודעות להעלות את קרנו של הארכיון ומקומו בכל מערכת ארגונית, אשר יוצרת רשומות ומזקקת לשמירה וטיפול נאות של החומרים הנשמרים בארכיון.

במאמר זה אנסה לשרטט בקווים כלליים את התפתחותו של ארכיון האוניברסיטה לאורך השנים ולבדוק את מקומו וחשיבותו לארגון עצמו וכן לציבור הרחב.

הצורך בקיום ארכיון מוסדי הוא קודם כל אינטרס של הארגון כדי לתעד את עברו ולאפשר מחקר ולימוד של תולדותיו.

ארכיון אוניברסיטת תל-אביב הוא ארכיון מנהלי ופרטי של המוסד. יש בו גם ארכיון היסטורי הכולל אוספים שונים ומידע רב אודות תולדות האוניברסיטה.

עם הזמן, כאשר הזיכרון דועך, חקר תעודות העבר מחייה מחדש את הרעיונות והמעשים של כותביהן.

המאמר מתבסס על חומר תיעודי מאוספי הארכיון וכן על ספרות מקצועית הרלוונטית לנושא שלפנינו.

בטרם ניגש לתיאור פעילותו של הארכיון, אתאר בקיצור את השלבים העיקריים בהתפתחותה של אוניברסיטת תל-אביב, בעיקר בעשורים הראשונים, אז הונח המסד להמשך צמיחתה, ועד ימינו.

מבוא

ראשיתה של אוניברסיטת תל-אביב בייסוד המכון האוניברסיטאי למדעי הטבע בשנת 1953 שהחליף את המכון הביולוגי-פדגוגי שפעל בתל-אביב החל משנת 1932. שנה לאחר מכן, ב-1954, נוסד המכון לתרבות ישראל. בשנת 1956 אוחדו שני המכונים עם בית הספר הגבוה למשפט ולכלכלה שנוסד בתל-אביב בשנת 1935. איחוד שלושת המוסדות האלה יצר את "האוניברסיטה של תל-אביב"¹. לבסוף האיחוד בין המכונים לבין בית הספר הגבוה למשפט ולכלכלה לא יצא אל הפועל והם פעלו בנפרד.²

הייתה זו יוזמה של עיריית תל-אביב והעומד בראשה חיים לבנון להקים את האוניברסיטה בעיר. בהחלטה של מועצת העירייה של תל-אביב באוגוסט 1953 נקבע: "מכון זה(המכון

¹ אורי כהן, אקדמיה בתל-אביב, צמיחתה של אוניברסיטה, הוצאת מאגנס, ירושלים 2014, עמ' 4-5

² שם, עמ' 153

למדעי הטבע) יהיה הגרעין של האוניברסיטה העתידה".³ ראש העירייה והמנגנון העירוני תמכו כספית וארגונית בהקמת האוניברסיטה ובהמשך התפתחותה.⁴

לרעיון הקמת אוניברסיטה בתל-אביב קמו מתנגדים והתנהל ויכוח ער בין המצדדים לבין השוללים מעל דפי העיתונות.⁵ בין המתנגדים להקמת אוניברסיטה חדשה הייתה האוניברסיטה העברית בירושלים, שראשיה היו בדעה ש"היא לבדה תוכל לספק את צרכי היישוב העברי לחינוך גבוה".⁶ ביטוי לוויכוח זה ניתן למצוא במכתבו של ראש הממשלה דאז דוד בן-גוריון המתייחס לנחיצות באוניברסיטה בתל-אביב: "אין ספק שיש צורך גם באוניברסיטה בתל-אביב, אבל לפי שעה עלינו לבסס האוניברסיטה בירושלים".⁷

בראשית שנותיה שכנה האוניברסיטה במתחם אבו-כביר שבדרום תל-אביב. מספר התלמידים בשנת הלימודים הראשונה (1953/4) במכון למדעי הטבע היה עשרים וארבעה.⁸

משנת 1956 ועד 1962 נוהלה האוניברסיטה העירונית של תל-אביב כמדור לחינוך גבוה במחלקה לחינוך ולתרבות בעירייה.⁹

ב-1962 הוקמה חברה ציבורית של האוניברסיטה והיא נפרדה מחסותה של עיריית תל-אביב.¹⁰

במידה רבה אפשר לראות את לבנון כ"אבי האוניברסיטה", ולא במקרה נקרא על שמו הרחוב הסמוך לקמפוס האוניברסיטה ברמת אביב.¹¹

הדגם העיקרי שממנו שאבה האוניברסיטה את דפוסי התנהלותה היה של האוניברסיטה העברית.¹²

בנובמבר 1963 נבחר ד"ר ג'ורג' וייז לנשיא האוניברסיטה.¹³ משרת הנשיא הייתה משרה חדשה במוסד.¹⁴

בנובמבר 1964 בטקס רב רושם נחנך קמפוס האוניברסיטה ברמת-אביב שבו השתתפו רבים מראשי המדינה.¹⁵ המעבר מאבו-כביר לרמת-אביב ציין את סוף תקופתה הראשונה של האוניברסיטה ותחילת התקופה השנייה שבה החל המוסד החדש להתפתח במהירות.¹⁶

בתקופת כהונתו של ד"ר וייז כנשיא האוניברסיטה (1963-1971) גדל מספר הסטודנטים בקמפוס ברמת-אביב מ-1200 ל-15,000. מספר הפקולטות שבה גדל משתיים (הפקולטה

³ מתוך פרוטוקול של מועצת הוועד המנהל של אוניברסיטת תל-אביב (29.12.1983)

⁴ אורי כהן, עמ' 114, 119

⁵ "האוניברסיטה"- כתב העת של אוניברסיטת תל-אביב, סתיו-חורף 2005, עמ' 1

⁶ יצחק אורן, זכרונותי, תל-אביב, 1992, עמ' 111

⁷ מכתב מתאריך 1.6.1959, תיק 42, מיכל 901.379, ארכיון אוניברסיטת תל-אביב.

⁸ "האוניברסיטה", שם, עמ' 1

⁹ אורי כהן, עמ' 119

¹⁰ יחיעם ויץ, "ממזר, אבל פרופסור", הארץ, 12.12.2014

¹¹ שם.

¹² אורי כהן, עמ' 136

¹³ שם, עמ' 217

¹⁴ שם, עמ' 223

¹⁵ שם, עמ' 218

¹⁶ שם, עמ' 218

למדעי הרוח והפקולטה למדעי הטבע) לתשע פקולטות והיו בהן למעלה משלושים מכוני מחקר.¹⁷

בנובמבר 1969 הכירה הממשלה באוניברסיטת תל-אביב כמוסד להשכלה גבוהה.¹⁸

במחצית השנייה של שנת 1971 פרש ג'ורג' וייז מכהונתו כנשיא ומונה לנשיא כבוד, נגיד האוניברסיטה, לכל חייו.¹⁹

מבין ארבע האוניברסיטאות²⁰ שנוסדו מהקמת המדינה ועד שנת 1977, שנת המהפך הפוליטי, הייתה אוניברסיטת תל-אביב הגדולה והחזקה שבאוניברסיטאות החדשות הן מבחינת מספר הסטודנטים והן מבחינת התבססותה כאוניברסיטה בעלת אוריינטציה מחקרית מובהקת.²¹

בשנת 2006 ציינה האוניברסיטה יובל ה-50 לייסודה. במסגרת האירועים החגיגיים פורסמה חוברת המנציחה את 50 שנות קיומה של האוניברסיטה.²²

מאז הקמתה ב-1956 ועד שנת 2014 זכו חברי הסגל של האוניברסיטה ב-65 פרסי ישראל.²³

באוניברסיטה פועלות חמש ספריות ראשיות:

הספרייה המרכזית- עיקר האוסף עוסק במדעי הרוח ובאמנות

הספרייה למדעי החברה ולניהול

הספרייה למדעי החיים ולרפואה

הספרייה למדעים מדויקים ולהנדסה

הספרייה למשפטים

כיום לומדים באוניברסיטה כ-29000 סטודנטים.²⁴

נכון לשנת 2020 קיימים באוניברסיטה למעלה מ-100 מכוני ומרכזי מחקר.²⁵

האוניברסיטה מפעילה תוכניות מיוחדות ומקיימת אירועים המיועדים לקהל הרחב.²⁶

פרק 1

הארכיון הכללי

¹⁷ שם, עמ' 218

¹⁸ שם, עמ' 218

¹⁹ שם, עמ' 355

²⁰ בר-אילן ברמת-גן, האוניברסיטה של תל-אביב, אוניברסיטת חיפה ואוניברסיטת בן-גוריון בבאר-שבע.

²¹ אורי כהן, עמ' 362

²² Tel Aviv University, 50 Years 1956-2006, May 2006

²³ אתר האוניברסיטה.

²⁴ שם.

²⁵ שם.

²⁶ שם.

תקופת ההקמה

ארכיון האוניברסיטה הוקם ב- 1.4.1970²⁷

עד הקמת הארכיון לא הייתה פונקציה מנהלית אשר תרכז ותשמור את רשומות האוניברסיטה. כל יחידה או פקולטה דאגה לשמירת הרשומות שנוצרו במהלך פעילותה ברשותה. הרשומות המיועדות לגניזה נשמרו במרתפי הבניינים ובמחסנים שונים. מצב זה של העדר ארכיון דרש פתרון לכל אותו חומר מנהלי רב שירוכז ויקוטלג תחת קורת גג אחת.

היזמה להקמת הארכיון הגיעה בתחילת 1970 ממשה שילו שבאותו זמן היה גמלאי של משרד הביטחון ומנהל לשעבר של ארכיון צה"ל. הצעתו של שילו הופנתה למנכ"ל האוניברסיטה דאז אהרון דורון (אלוף במיל). במענה לשילו כתב המנכ"ל ש"הנהלת האוניברסיטה החליטה לקבל את ההצעה" ו"נשמח אם תקבל על עצמך את ארגון הארכיון".²⁸ במסגרת תפקידו היה על שילו לקבוע את "נוהלי אסוף החומר וארגונו בארכיון, לקבוע כללים לסידור הארכיון וכן כללים להשמדת חומר מיושן שאין מקומו בארכיון".²⁹

משה שילו היה ארכיונאי מנוסה ואדמיניסטרטור בעל עבר עשיר בשירות הציבורי. הוא ניגש במרץ רב להקמת הארכיון.

הקמת ארכיון דורשת הכנת תוכנית פעולה, יצירת קשר עם יחידות באוניברסיטה והסבת שטחים לאחסון חומר מנהלי על-פי כללים של שמירת רשומות וביעורן.

כלל בסיסי בניהול ארכיון הוא עקרון המוצא של התיקים. תיקים הנוצרים ב"יחידת האם" (משרד, תיקון) והמופקדים בארכיון מקובל שישמרו על-פי עקרון זה. שיטה זו הנהיג פרופ' פאול אלסברג, גנז המדינה לשעבר. אומר על כך ד"ר משה מוסק, הממונה לשעבר על גנזך המדינה: "אלסברג הנהיג שיטה פשוטה ויעילה, השואפת לשמור על סדר התיקים על פי ההיגיון שלפיו תויקו במקור".³⁰ לאחר הקמת המגנזה וקביעת הנהלים לקליטת החומר המנהלי וקטלוגו הונחה התשתית לפעילות הארכיון להמשך הדרך.

פעילותו של משה שילו הצטיינה בעיקר בארגון הארכיון והתווית קשרים עם גורמים שונים באוניברסיטה כפי שהדבר בא לידי ביטוי בהתכתבות הענפה שהשאיר אחריו.³¹

בשנת 1972 מינה מנכ"ל האוניברסיטה דאז אהרון דורון ועדה היסטורית, אשר תרכז חומר היסטורי לכתובת והפקת ספר על תולדות האוניברסיטה לרגל יובל 20 שנה להיווסדה. בוועדה היו ארבעה חברים. יו"ר הוועדה היה פרופ' דניאל קארפי ומרכזת – משה שילו. תפקידה של הוועדה היה לאסוף חומר בעל ערך היסטורי מתוך עיזבונות המורים ומייסדי האוניברסיטה שהלכו לעולמם וגם חומר היסטורי אשר נמצא ברשות מרצים שהמשיכו בעבודתם במוסד. החומר שייאסף היה אמור לשמש בסיס לכתובת ספר על תולדות האוניברסיטה.³² רוני אשל הוזמן לכתוב את הספר ולערוך ראיונות עם מייסדי האוניברסיטה ואנשי אקדמיה לשעבר ובהווה אשר תרומתם להקמת המוסד הייתה מכרעת.³³ למטרה זו

²⁷ מכתב מתאריך 3 בפברואר 1970. תיק מס' 61, מיכל 901.383, ארכיון אוניברסיטת תל-אביב (להלן קיצור: א.א.ת"א).

²⁸ ש.ם.

²⁹ ש.ם.

³⁰ אורי דרומי, "מקצועיות ללא פשרות בארכיון המדינה", "הארץ", 20.9.2006.

³¹ תיק מס' 1, מיכל 60.55, א.א.ת"א.

³² תיק מס' 9, מיכל 901.99, א.א.ת"א.

³³ תיק מס' 1, מיכל 60.55, א.א.ת"א.

גובש גם תקציב³⁴ ובסוף אותה שנה התקבל גם אישורו של רקטור האוניברסיטה פרופ' שלמה סימונסון לכתיבת הספר.³⁵

אז הוחל באיסוף חומר היסטורי מתוך ארכיון האוניברסיטה, מארכיון עיריית תל-אביב וממקורות אחרים. פרויקט איסוף החומר ההיסטורי, עריכת הראיונות וכתיבת הספר התנהלו בשנים 1973-1975. עם סיום כתיבת הספר הוא נגנז ולא יצא לאור.

אך העבודה הרבה שהושקעה בפרויקט זה לא הייתה לשווא, וכל החומר ההיסטורי שנאסף ישמש בעתיד כבסיס להקמת הארכיון ההיסטורי.

תרומתו של הארכיון למימוש פרויקט מחקרי היסטורי זה היא משמעותית וחיונית.

בתקופתו של שילו הוקמה ועדה לסיווג וביעור חומר ארכיוני שבראשה עמדה חנה שלומי, מזכירת הפקולטה למדעי הרוח.³⁶ תפקידה של הוועדה היה לקבוע לוחות זמנים לשמירת חומר ארכיוני וביעורו. בתקופה זו, של הקמת הארכיון וגיבוש דרכי הפעולה, היה צורך בכתיבת נהלים שלא היו קיימים עד אז ובניית קשר עם יחידות באוניברסיטה לביצוע העברת חומר שהצטבר בהן. כדי לייעל את שיתוף הפעולה בין הארכיון לבין עובדי המינהל נערך מידי שנה החל משנת 1970 ועד 1973 קורס לניהול תיקונים ורשומות.³⁷ מטרתו הייתה להכשיר את העובדים הרלוונטיים בעבודת תיקון יחידתי והעברה מסודרת של חומר לארכיון. מחזור ג' של קורס זה נערך בחודשים ינואר ועד סוף מארס 1973 באוניברסיטה.³⁸

בנוסף לכך, ביוזמת הארכיון והספרייה המרכזית ע"ש סוראסקי התקיים קורס לשימור ושיקום ספרים וחומר ארכיוני באוניברסיטה בחודשים נובמבר 1973 ועד סוף ינואר 1974. הקורס היה מיועד לעובדי ספריות וארכיונים אוניברסיטאיים וציבוריים.³⁹ חלוקת התעודות למסיימי הקורס נערכה בחודש יוני 1974 בנוכחות מנכ"ל האוניברסיטה דאז יצחק בר-און.⁴⁰ קיומם קורסים מקצועיים לסגל המנהלי באוניברסיטה ביוזמת הארכיון תרם לא מעט לביסוס מעמדו של הארכיון במערכת הארגונית.

משימה נוספת ששילו טיפל בה היא איסוף ורישום פרסומי האוניברסיטה בארכיון. הכוונה היא לא לפרסומים אקדמיים אלא פרסומים אדמיניסטרטיביים.⁴¹ כך, ב-1972 סיכם שילו עם סגנית יושב ראש אגודת הסטודנטים לימור ליבנת לגבי הפקדת פרסומי האגודה בארכיון.⁴² הוחל בקליטת ידיעוני פקולטות ופרסומים שונים ומיונם לפי הגורם המפקיד.

מאז הקמת הארכיון ובמהלך השנים עמדה בפני הארכיון דילמה של מצוקת מקום בשטחי אחסון החומר.⁴³ עם גידול מספר הסטודנטים והרחבת פעילותה של האוניברסיטה, הלך וגדל הצורך לאתר שטחים חדשים עבור הארכיון כדי לקלוט את כמויות החומר המועברות אליו. כאן יאמר שמצוקת מקום בארכיונים היא בעיה ידועה ומוכרת. הנהלת האוניברסיטה ניסתה

³⁴ ש.ם.

³⁵ תיק מס' 9, מיכל 901.99, א.א.ת"א.

³⁶ תיק מס' 1, מיכל 60.55, א.א.ת"א.

³⁷ שם ותיק 23, מיכל 39.55, א.א.ת"א.

³⁸ תיק 9, מיכל 901.99, א.א.ת"א.

³⁹ תיק 1, מיכל 60.55, א.א.ת"א.

⁴⁰ תיק 14, מיכל 901.87, א.א.ת"א.

⁴¹ ש.ם.

⁴² תיק מס' 18, מיכל 60.57, א.א.ת"א.

⁴³ תיק 9, מיכל 901.99, א.א.ת"א.

לסייע בפתרון הבעיה על-ידי הוספת שטחים, אך בעיה זו תלווה את הארכיון גם בשנים הבאות.

בין יתר התפקידים שהארכיון עסק בהם היה צילום במיקרופילם של רשומות שהועברו על-ידי יחידות שונות. עם סיום הצילום היה החומר מופקד בארכיון או מוחזר ליחידה המזמינה כולל הסרטים שהועברו למזמין העבודה.⁴⁴

בשנות ה-70 הארכיון היה כפוף מבחינה מנהלית ללשכת היועץ המשפטי. זאת ניתן לראות מההתכתבות בין לשכת היועץ המשפטי לגורמים אחרים באוניברסיטה בעניין הארכיון.⁴⁵

במקביל להיותו מנהל הארכיון שימש שילו גם בתפקיד של עוזר נשיא האוניברסיטה (פרופ' יובל נאמן) בקליטת עולים אקדמאים מבריה"מ. בתפקיד זה הוא שימש מחודש יולי 1973 ועד פרישתו מהאוניברסיטה ב-1975.⁴⁶ במסגרת תפקידו זה הוא עסק בין היתר בניסיון הכשרת חלק מהעולים האקדמאים כארכיונאים עם אפשרות העסקתם במוסדות מחקר.⁴⁷

משה שילו פרש מהאוניברסיטה ב-30.8.1975

לאחר חמש שנות עבודה הוא הצליח יחד עם צוות עובדיו להקים תשתית פיזית לארכיון ולקבוע נהלים לעבודה שוטפת. בזכות מעמדו כמארגן מנוסה ובעל עבר עשיר בניהול בשירות הציבורי הייתה לו גישה לבעלי תפקידים בכירים באוניברסיטה, דבר שסייע בבניית הארכיון.⁴⁸

תקופת ההתבססות

עם פרישתו של מ. שילו מניהול הארכיון החליף אותו בתפקיד בני הספל שהחל לעבוד בארכיון שנה קודם לכן כממונה על המגנזה והרשומות.

ב. הספל למד ארכיונאות באוניברסיטה העברית בירושלים בשנות ה-70 ובהמשך השתלם בקורסים מקצועיים בארץ ובחו"ל.

הארכיון באותה עת היה זקוק לתנופה בתוספת שטחים לקליטת חומר חדש ובכוח-אדם מקצועי ומיומן.

דו"ח פעילות עבור שנת 1976 שהוגש על-ידי ב. הספל למנכ"ל האוניברסיטה אמנון גולן מצביע על עיקרי הנושאים בהם עוסק הארכיון: המשך קליטת חומר חדש במגנזה, השאלת תיקים, פעילות הוועדה לסיווג וביעור חומר ארכיוני, איסוף ורישום פרסומים, סיוע בהדרכת עובדים בתיקונים ביחידות השונות, צילום במיקרופילם ורישום חומר היסטורי מראשית האוניברסיטה.⁴⁹ נושא בעייתי במיוחד שעולה מהדו"ח הוא בענייני כוח-אדם. וכך כותב מגיש הדו"ח: "נושא זה הוא אחת הבעיות הקשות בהן עלי להתמודד כמנהל הארכיון".⁵⁰ עם עזיבתו של משה שילו נשאר רק ב. הספל ארכיונאי מקצועי בארכיון. על-כן, כדי למלא את כל המשימות בניהול הארכיון נדרש עוד ארכיונאי אחד.⁵¹

⁴⁴ תיק 1, מיכל 60.55, א.א.ת"א.

⁴⁵ תיק 14, מיכל 901.87, א.א.ת"א.

⁴⁶ תיק 3, מיכל 60.55, א.א.ת"א.

⁴⁷ תיק 19, מיכל 60.57, א.א.ת"א.

⁴⁸ אוסף משה שילו, א.א.ת"א.

⁴⁹ תיק 9, מיכל 901.99, א.א.ת"א.

⁵⁰ ש.ם.

⁵¹ ש.ם.

דו"ח נוסף שהגיש ב. הספל למנכ"ל האוניברסיטה אמנון גולן מתייחס לשנת הפעילות 1977-78.

בהמשך לסעיפים שהוזכרו בדו"ח הקודם מודגשים כאן הנתונים הבאים מפעילות הארכיון:

גידול קליטת חומר במגנזה שהגיע במחצית הראשונה של שנת 1978 ל- 836 מטר רץ (2508 מיכלי ארכיון).

ביעור 82 מטר רץ (246 מיכלי ארכיון).

קליטת ורישום ארכיונים אישיים של בכירי האוניברסיטה לשעבר ובהם ארכיונים של פרופ' פנאלי ז"ל שהקים את החוג לספרות עברית באוניברסיטה, של פרופ' ציפרקובסקי ז"ל, ממקימי הפקולטה לרפואה ופרופ' יבין מהחוג לארכיאולוגיה.

תיעוד בעל-פה: הקלטות של קרוב ל- 50 ראיונות עם ראשוני האוניברסיטה ובהן סיפור הקמת המוסד. ההקלטות מפוענחות וקיים אינדקס.

נושא של כוח-אדם בארכיון שהודגש כבעייתי בדו"ח הקודם לשנת הפעילות 1976 נפתר על-ידי הוספת תקן של ארכיונאי מקצועי. שינוי זה העמיד את מצבת כוח האדם בארכיון על שני תקנים של ארכיונאים ותקן של מזכירה.

מגיש הדו"ח מצייין בגאווה שארכיון אוניברסיטת תל-אביב "הוא הגדול והמתקדם בין ארכיוני האוניברסיטאות השונים", ו"לארכיון שלנו אין אח ורע בארץ".⁵²

בינואר 1977 פנה מנהל הארכיון למנכ"ל האוניברסיטה אמנון גולן בהצעה להקים מעבדה לשימור ושיקום חומר ארכיוני. מעבדה כזו הייתה יכולה לשרת הן את צורכי הארכיון והן את הספריות הקיימות בקמפוס בשיקום ספרים פגומים.⁵³ ההנהלה ניסתה לאתר מקום מתאים להקמת המעבדה, אך כעבור זמן הנושא ירד מסדר היום. לו הוקמה מעבדה לשימור ושיקום, היא הייתה יכולה לספק לא רק את צורכי האוניברסיטה אלא להוות פתרון עתידי לאוניברסיטאות ומוסדות אחרים הזקוקים לסיוע בתחום זה. גם יוקרתה של האוניברסיטה הייתה כאן על הפרק.

בספטמבר 1979 התווסף תחום פעילות של הוצאה לאור לארכיון האוניברסיטה לאחר צירוף של ישראל רודניצקי, שהיה קודם לכן עובד המכון לחקר התפוצות. המסגרת החדשה של הארכיון וההוצאה לאור נקראה מרכז תמ"ה (תיעוד, מיקרופילם והוצאה לאור).⁵⁴ רודניצקי היה המביא לדפוס מטעם המכון לחקר התפוצות. מרכז תמ"ה התקיים עד יולי 1991, עת פרש י. רודניצקי לגמלאות.⁵⁵

במסגרת "היציאה מכותלי הארכיון" ארגן הארכיון ארבע תערוכות באוניברסיטה בשנות-80.⁵⁶

התערוכה הראשונה נערכה במסגרת שבוע הארכיונים בישראל ונטלו בה חלק גם הארכיונים ההיסטוריים האחרים בקמפוס. התצוגה השנייה נושאה היה "עיתוני ילדים" והיא נערכה בבניין שרת. התצוגה השלישית הוקדשה לזכרו של פרופ' עדן פרטוש זייל שהיה המנהל הראשון של האקדמיה למוזיקה וארכיונו הופקד קודם לכן באוניברסיטה. כמו כן נערכה

⁵² ש.ם.

⁵³ ש.ם.

⁵⁴ תיק 10, מיכל 48.575, א.א.ת"א

⁵⁵ ש.ם.

⁵⁶ תיק 1, מיכל 54.295

תצוגה על פועלו של יעקב רברבאי, שהיה המזכיר האקדמי הראשון, בערב לכבודו שערכה האוניברסיטה.⁵⁷

השתתפותו של הארכיון בעריכת תערוכות וסיוע בארגון אירועים מצביעה על מעורבותו הפעילה בחיי האוניברסיטה.

בדצמבר 1982 החליטה ההנהלה על חידוש פרויקט כתיבת ספר ההיסטוריה של האוניברסיטה. אז הותוותה תוכנית בת שלושה שלבים ל"איסוף תעודות, איסוף עדויות וכתובת הספר".⁵⁸ במהלך שנת 1983 אסף הארכיון חומר ממקורות שונים כולל עיריית תל-אביב. אך בינואר 1984 הופסקה ההקצבה לפרויקט עקב קשיי תקציב במוסד.⁵⁹ ושוב נגזר פרויקט הוצאת ספר תולדות האוניברסיטה, אך החומר שנאסף היה עוד נדברך להעשרת התייעוד ההיסטורי על המוסד.

מבחינת האחריות המנהלית הארכיון היה כפוף מסוף שנות ה-70 ועד יולי 1983 למחלקת האספקה באוניברסיטה.⁶⁰ החל משנה זו ועד אוקטובר שנת 1990 הארכיון היה חלק מהספרייה המרכזית ע"ש סוראסקי.⁶¹

אחת הבעיות הגדולות בהן התמודד הארכיון בשנות ה-80 היא מצוקת שטח האחסון של החומר הארכיוני וההעברות של המגנזות ממקום אחד לאחר על-פי אילוצים לוגיסטיים. כך, בשנת 1987 הועבר חומר ארכיוני מאבו-כביר שבדרום תל-אביב לבית-הספר "ביאליק" שליד התחנה המרכזית הישנה. שנה לאחר מכן, ב-1988, הועבר חומר רב מבניין קרטור לבניין הספרייה המרכזית בקמפוס.⁶²

עקב שינויים ארגוניים באוניברסיטה הועבר הארכיון באוקטובר 1990 מרשות הספרייה המרכזית ע"ש סוראסקי לאגף משק ובינוי.⁶³

תרומת הארכיון להנגשת מסמכים לקהל הרחב היא חיונית למחקר ולימוד עברה של האוניברסיטה.

כך, בסוף שנת 1990, כאשר נעשו הכנות לקראת התוכנית "חיים שכאלה" עם פרופ' צבי יעבץ (התוכנית התקיימה ב-10.1.1991),⁶⁴ העמיד הארכיון חומר תיעודי רב על-פי הנחייתו של המנכ"ל נעמן גור למארגני התוכנית.⁶⁵

דילמת חשיפת מסמכים לקהל הרחב היא נושא טעון שארכיונים מתמודדים עימה תדיר.

נושא זה עלה באוניברסיטת תל-אביב כבר בשנות ה-70, אך נדרש זמן עד שגובשה מדיניות לחשיפת מסמכים. עקב פניות הולכות ורבות לארכיון יצאה הנחייה ביולי 1991 מטעם מנכ"ל האוניברסיטה דאז נעמן גור בדבר חשיפת מסמכי האוניברסיטה לקהל הרחב. ההנחיה קבעה "כי אין לפתוח את ארכיון האוניברסיטאי לקהל הרחב למעט:

1. חומר שחייבים למסור על-פי דין.

⁵⁷ ש.ם.

⁵⁸ תיק 1, מיכל 54.295.

⁵⁹ ש.ם.

⁶⁰ כותב שורות אלו התקבל לעבודה בארכיון בינואר שנת 1981.

⁶¹ תיק 16, מיכל 8.101, א.א.ת"א.

⁶² תיק 1, מיכל 54.295.

⁶³ תיק 16, מיכל 8.101, א.א.ת"א.

⁶⁴ כותב שורות אלו היה נוכח בזמן הקלטת התוכנית.

⁶⁵ תיק 16, מיכל 8.101, א.א.ת"א.

2. על פי הוראת המנכ"ל.

3. המלצת ארכיונאי האוניברסיטה ובאישור המנכ"ל.⁶⁶

אך מחקר ולימוד אינם יכולים להתקדם ללא שימוש בתעודות ובעיקר כשמדובר באוניברסיטה. על-כן חומר ארכיוני שהוא עד שנת 1990, הגישה אליו פחות מחמירה מאשר רשומות שנוצרו בעשורים האחרונים.

בין הפונים לארכיון לעיין בחומר היסטורי היה פרופ' סימונסון, רקטור האוניברסיטה לשעבר, לצורך כתיבת זיכרונותיו על ראשית האוניברסיטה. פרופ' סימונסון היה זה שאישר ואחר-כך גנז את פרסום ספר תולדות האוניברסיטה.⁶⁷

בשנות ה-90, כמו בשנים הקודמות, סבל הארכיון ממצוקת שטח אחסון. ב-1995 הוקם צוות לבחינת שטחי אחסון לחומר הארכיוני באוניברסיטה. ב-1996 הוגש דו"ח הכולל המלצות לקיצור זמני שמירת חומר ארכיוני, הגברת הביעור ותוספת שטח לארכיון. בסוף אותה שנה קיבלה ההנהלה החלטה עקרונית בדבר העברת תיקים בכמויות מסוימות לגניזה בחברה פרטית.⁶⁸ החלטה זו מעולם לא יצאה אל הפועל ולמרות האילוצים הקשים ממשיך הארכיון לקלוט חומר ארכיוני במגנזות בתוך הקמפוס ובכמה מגנזות מחוצה לו.

כדי לייעל את ניהול הארכיון נחתם ב-1994 הסכם עם חברת "תו"פ מערכות" למחשוב הרשומות הקיימות בו.⁶⁹ עד אז החומר הארכיוני המועבר לארכיון היה נרשם על גבי רשימות מצאי. התוכנה באה להחליף את שיטת הרישום הידני ולשפר את איתור התיקים המבוקשים. אך למרות קיומה של תוכנת הארכיון לא כל יחידות האוניברסיטה מפקידות את תיקיהם בצורה ממוחשבת.

בנובמבר 1996 מונה ב. הספל ל"ממונה על יצירות האומנות באוניברסיטה" במקביל לתפקידו כמנהל הארכיון. בתפקיד זה שימש כמרכז הוועדה לאוצרות האומנות בקמפוס.⁷⁰

בהמשך למציאת פתרון למצוקת מקום בארכיון החליטה ההנהלה ב-1997 על פרויקט דילול תיקי סטודנטים בוגרים מכל הפקולטות. מטרת הפרויקט הייתה לדלל תיקים אשר נמצאים בארכיון וגם במזכירות הפקולטיות בטרם העברתם לארכיון. עם סיום פרויקט דילול התיקים נחסך שטח רב במגנזות הארכיון.⁷¹

פרק 2

הארכיון ההיסטורי

הארכיון ההיסטורי הוא תוצר של הארכיון הכללי. הוא קולט את הרשומות כפי שהן נוצרו בארכיון הכללי. ההפרדה בין החומר הישן לבין החומר החדש יותר נועדה בעיקר לצורכי מחקר ופתיחתו של החומר הישן בפני קהל.⁷² החומר המועבר מהארכיון הכללי לארכיון ההיסטורי יש להמשיך ולשמור על המסגרת האורגנית המקורית שלו ולהשתמש במידת האפשר ביחידות שנוצרו על-ידי הארכיונאי בארכיון הכללי.⁷³ כפי שמציין זאת פרופ' פ.

⁶⁶ ש.ם.

⁶⁷ ש.ם.

⁶⁸ ש.ם.

⁶⁹ תיק 5, מיכל 67.75, א.א.ת"א

⁷⁰ תיק 16, מיכל 8.101, א.א.ת"א

⁷¹ ש.ם.

⁷² פאול אלסברג, "תיאום ושיתוף בין הארכיון ההיסטורי והארכיב השוטף", נתיבי ארגון, ד',

3(יוני 1958), עמ' 3.

⁷³ ש.ם, עמ' 4.

אלסברג "הארכיון ההיסטורי הוא מוסד אדמיניסטרטיבי ומדעי כאחד".⁷⁴ כמו כן הוא מדגיש ש"אין לשכוח את התפקיד החינוכי של ארכיון היסטורי".⁷⁵ כדי לשמור על החומר ההיסטורי בצורה ראויה יש קודם כל להחליט איזה חומר לשמור, ליצור תנאים פיזיים לשמירת החומר ולהכין ולהכשיר אותו על-ידי רישומו, מיפתוחו ופרסומו.⁷⁶

הארכיון ההיסטורי שומר את החומר שברשותו לצמיתות ובכך הוא נבדל מהארכיון הכללי או השוטף שבו יש צורך מתמיד לבער רשומות בפרקי זמן קבועים.

ההצעה להקים ארכיון היסטורי של האוניברסיטה באה מבני הספל עוד בשנת 1975, עת מונה לתפקיד מנהל הארכיון. בהצעתו למנכ"ל האוניברסיטה י. בר-און מנה ב. הספל את המקורות העיקריים עליהם יתבסס הארכיון ההיסטורי:

א. חומר שריכז רוני אשל לצורך כתיבת ספר תולדות האוניברסיטה.

ב. חומר המצוי אצל אנשי סגל אקדמי ממיסדי האוניברסיטה או אצל יורשיהם.

ג. חומר שנוצר במשרדי האוניברסיטה ושיוחלט לשמרו.⁷⁷

התכנון הראשוני היה להקצות כמה ארונות ביטחון במגנזה לשמירת החומר של הארכיון ההיסטורי.⁷⁸

ההתחלה הייתה צנועה. מדו"ח שהכין מנהל הארכיון באמצע שנות ה-80 על איסוף ורישום החומר ההיסטורי עולה שעד אותו זמן צולם חומר היסטורי המצוי בארכיון עיריית תל-אביב הקשור להקמת האוניברסיטה, קוטלגו ראיונות שנערכו עם אישיים מרכזיים שלקחו חלק בהקמת המוסד, נקלטו ונרשמו מספר ארכיונים אישיים של מדענים שלימדו באוניברסיטה. כמו כן נקלט חומר מאגודת הסטודנטים כולל עיתוני סטודנטים שראו אור באוניברסיטה. בנוסף לכך, הצליח הארכיון להציל אוסף עיתוני ילדים מהתקופה שבטרם הקמת המדינה. נקלט אוסף של תצלומים המתעדים את תולדות התפתחותה של האוניברסיטה.⁷⁹

עם גידול החומר ההיסטורי במהלך השנים הורגש הצורך בהקצאת שטח נפרד לארכיון ההיסטורי.

ב-7.9.1999 פנה מנהל הארכיון למנכ"ל האוניברסיטה פרופ' ניב אחיטוב בהצעה להקים ארכיון היסטורי. בהמשך לפנייה זו כתב עופר לוגסי, סמנכ"ל אגף הנדסה ובינוי, מכתב למנכ"ל והציע למנות את פרופ' צבי יעבץ ליו"ר הארכיון ההיסטורי לכשיוקם.⁸⁰

בתוכנית ההקמה של הארכיון ההיסטורי שהגיש ב. הספל להנהלה הוצגו מטרות הארכיון ההיסטורי, הצרכים הפיזיים של המבנה, קהל היעד, דרכי איסוף החומר, פעילויות עתידיות לאחר ההקמה ומקורות תקציביים לתפעולו השוטף.⁸¹

⁷⁴ שם, עמ' 5

⁷⁵ שם, עמ' 5

⁷⁶ שם, עמ' 5

⁷⁷ מכתב מתאריך 19.9.1975, תיק 116, מיכל 60.69, א.א.ת"א.

⁷⁸ תיק 116, מיכל 60.69, א.א.ת"א

⁷⁹ דו"ח על הארכיון ההיסטורי, תיק "תולדות האוניברסיטה", א.א.ת"א

⁸⁰ תיק 16, מיכל 8.101, א.א.ת"א

⁸¹ ינואר 2000, תיק "הארכיון ההיסטורי", א.א.ת"א

בתוכנית זו הוצג החזון: "ארכיון היסטורי מסודר יראה עד כמה המורשת הרוחנית מהווה בסיס איתן לאיכות האוניברסיטה ועד כמה אנו גאים במורשת הזו. כמו כן יהווה הארכיון ההיסטורי יד זיכרון לאנשי האקדמיה אשר הם ליבו של המוסד".⁸²

בין המטרות שצוינו בהצעה להקמת הארכיון ההיסטורי: לתעד את תולדות האוניברסיטה, לשרת את קהל הסטודנטים והסגל בתחומים שונים והכנת תצוגות קבועות ומתחלפות ברחבי הקמפוס.⁸³

הבסיס להקמת הארכיון ההיסטורי היה מורכב מתיקי לשכות הנשיא, הרקטור, המנכ"ל, הסנאט, הנגיד ודיקאני הפקולטות. כמו כן יועדו לשם הארכיונים האישיים, אוסף התצלומים, אוסף הפרסומים של האוניברסיטה, הראיונות עם אנשי שם של המוסד, סרטי וידאו וידיעוני הפקולטות.⁸⁴

כל החומר שיועד לארכיון ההיסטורי היה שמור בארכיון הכללי.

הקהל שפנה לשירותי הארכיון בעבר, היווה גם את קהל היעד בעתיד, בא מקרב סטודנטים, תלמידי תיכון, אנשי תקשורת ועובדי האוניברסיטה.⁸⁵

התפעול השוטף של הארכיון ההיסטורי אמור היה לבוא מתרומות של כמה ממפקידי הארכיונים ומתקציב האוניברסיטה.⁸⁶

ב- 14.5.2000 החליטה הנהלת האוניברסיטה להקים את הארכיון ההיסטורי שבראשו יעמוד פרופ' צבי יעבץ.⁸⁷ צ. יעבץ היה מוותיקי המוסד ועמד שנים רבות בראשות החוג להיסטוריה כללית.

תהליך הקמת הארכיון ההיסטורי, שכלל רכישת קומפקטוסים ומדפים העברת כ- 1500 מיכלי ארכיון, סידור ורישום, ערך עד אמצע שנת 2002.⁸⁸

יצוין כאן, שהקמת הארכיון ההיסטורי הקלה במידת מה על מצוקת המקום שהייתה קיימת בארכיון הכללי: קבלת שטח חדש עבור הארכיון ההיסטורי והעברת כמות לא מבוטלת של חומר מתוך הארכיון הכללי לשם.

עם גיבושו הסופי אוצר הארכיון ההיסטורי חומר מראשית האוניברסיטה ועד שנת 1990.

לצד הארכיון ההיסטורי פועל חדר עיון עבור המבקרים בו, אשר יכולים להיעזר בספריה המכילה ספרות מקצועית בנושא של ארכיונאות ומידענות.

פרק 3

התרחבות ודיגיטציה

ב-1.2.2015 החל כותב שורות אלו לשמש בתפקיד מנהל הארכיון לאחר פרישתו של ב. הספל לגמלאות.

⁸² ש.ם.

⁸³ ש.ם.

⁸⁴ ש.ם.

⁸⁵ ש.ם.

⁸⁶ ש.ם.

⁸⁷ תיק 16, מיכל 8.101.

⁸⁸ מכתב של בני הספל לפרופ' צבי יעבץ מתאריך 15.8.2002. תיק "הארכיון ההיסטורי",

א.א.ת"א

המשימות שעמדו בפני הארכיון באותה עת: צורך בתוספת שטח אחסון כדי להמשיך לקלוט חומר ארכיוני בהיקפים ניכרים וחיפוש פתרונות דיגיטליים לחומר שכבר מצוי בארכיון.

הנהלת אגף הנדסה ותחזוקה (אליו משויך הארכיון) החליטה לתמוך ברעיון דיגיטציה (סריקה) של רשומות ארכיוניות. הכוונה היא לסריקת רשומות של יחידות שהחומר שלהן מופקד בארכיון. מהי התועלת של הסריקה לארגון?

דיגיטציה של חומר ארכיוני מסייעת לשימורו. שימוש בהעתקים דיגיטליים מאפשר את שמירת החומר מפני מגע פיזי, חשיפה למפגעי הסביבה ואף מפני גנבות.⁸⁹

ידוע שהעתקים דיגיטליים קבילים מבחינה משפטית.

בהנחה שלאחר סריקת רשומות מתבצע ביעורן, הרי החיסכון בשטח האחסון הוא משמעותי ביותר.

לאחר קבלת אישורים מתאימים מהיחידות הרלוונטיות, הוחל כבר בחודש מארס 2015 בסריקת רשומות. תחילה נסרקו תיקים, שעמדו בקריטריונים מתאימים, של אגף משאבי אנוש, אחר-כך של לשכת היועץ המשפטי. מאמץ רב הושקע בהצלת וסריקת תיקי בית הספר להנדסאים שנסגר בתחילת שנות ה-2000 וכל החומר עלול היה להיזרק עקב מצוקת מקום. כ-1000 קלסרים ואלפי תיקים אישיים של תלמידים לשעבר נסרקו ובווערו. ללא הדיגיטציה, ספק אם ניתן היה לקלוט כמות חומר בהיקף זה בארכיון.

במקביל לגידול בקליטת חומר חדש בארכיון, מושקע מאמץ רב בביעור רשומות רלוונטיות.

מספר הנזקקים לעיון בחומר ארכיוני עולה בהתמדה והארכיון מנגיש חומרים מאוספיו גם בצורה דיגיטלית. רוב המשתמשים בשירותי הארכיון הם סטודנטים הבאים ללמוד ולחקור על תולדות המוסד, האדריכלות בקמפוס ואיסוף נתונים על סוגיות שונות.

בין החוקרים שפקדו את ארכיון האוניברסיטה היה ד"ר אורי כהן מבית הספר לחינוך, אשר במסגרת כתיבת ספרו על אוניברסיטת תל-אביב, נחשף לחומר רב מאוספי הארכיון. וכך הוא כתב בספרו: "ארכיון אוניברסיטת תל-אביב היה המקור המרכזי למידע על התפתחותה של האוניברסיטה העירונית ולאחר מכן של האוניברסיטה בחסות המדינה. מדובר במספר עצום של מסמכים".⁹⁰ ככל שד"ר כהן העמיק וחקר, הוא נחשף לחומרים רבים שראויים להמשך המחקר. והוא מוסיף: "אין ספק כי ארכיון האוניברסיטה טומן בחובו נושאי מחקר נוספים ומגוונים על התפתחות ההעדפות בתחומי מדע וטכנולוגיה, הפוליטיקה של הפקולטות והחוגים השונים, הפוליטיקה הסטודנטילית ועוד".⁹¹

אתר הארכיון מציג בצורה תמציתית את אוספי הארכיון, מבנה החטיבות המרכיבות את תכולת הארכיון ההיסטורי, רשימת הארכיונים האישיים של אנשי שם מקרב מדעני האוניברסיטה, דף מידע על תולדות המוסד, תיעוד בעל-פה עם בכירי האוניברסיטה, אוסף התצלומים העשיר המתעד את תולדות המוסד מראשיתו ועד שנות ה-70 של המאה הקודמת וקטלוג הספרות המקצועית המצויה בארכיון.

כל הארכיונים האישיים רשומים, מקוטלגים ומוקלדים לתוכנת הארכיון. מבין הארכיונים האישיים המשמעותיים יש להזכיר את הארכיון של פרופ' עדן פרטוש, מוזיקאי בעל שם והמנהל הראשון של האקדמיה למוזיקה באוניברסיטת תל-אביב, הארכיון של ד"ר ג'ורג' וייז,

⁸⁹ גליה דובידזון, "פרויקט רשת ארכיוני ישראל", **ארכיון** 18, ירושלים, 2019, עמ' 138

⁹⁰ אורי כהן, עמ' 18

⁹¹ שם.

הנשיא הראשון של האוניברסיטה, הארכיון של פרופ' יובל נאמן, פיזיקאי בעל שם והנשיא השני של האוניברסיטה ופרופ' היינריך מנדלסון, זואולוג וממקימי אוניברסיטת תל-אביב.⁹²

החומר הארכיוני המצוי בארכיון האוניברסיטה בכלל והארכיונים האישיים בפרט הם כר פורה ללימוד ולמחקר לא רק על תולדות המוסד אלא גם על המדע בישראל.

לפי המדיניות שנקבעה באוניברסיטה, אין מעלים לרשת רשומות סרוקות מאוספי הארכיון. לבסוף אני מבקש להזכיר את השמות של עובדות הארכיון מן העבר ובהווה, אשר תרמו את חלקן בעבודת הארכיון: חנה סניאבר, אנה דורפמן, גליה דובידזון, לריסה שניטקינד, זהר אלופי, זיוה גולן ואלה מאירסון. גם הסטודנטים הרבים, עובדי השעות, והמתנדבים, אשר עבדו בעבר ואלה העובדים כיום, שותפים מלאים לעבודת הצוות של הארכיון.

פרק 4

המערכת הארכיונאית באוניברסיטה

בנוסף לארכיון הכללי קיימים באוניברסיטה עוד מספר ארכיונים, אשר פועלים במסגרת הפקולטות ומכוני המחקר. אלה ארכיונים אקדמיים בעיקרם והפרופיל שלהם הוא נושא מוגדר שבא לענות על צרכים ייחודיים.

א. הפקולטה לאמנויות

1. המרכז הישראלי לתיעוד אמנויות הבמה (בעבר נקרא הארכיון הישראלי לתיאטרון)

הוקם בשנת 1970 על-ידי שמעון לב-ארי, שחקן ואיש תיאטרון, אשר שימש כמנהלו עד פרישתו ב-2009. ב-1982 הוכר הארכיון על-ידי גנז המדינה כארכיון ציבורי.⁹³

ב-1986, בעקבות הרחבת תחומי התיעוד, הוסב שם הארכיון ל"המרכז הישראלי לתיעוד אמנויות הבמה". במרכז מופקד חומר תיעודי הקשור בתולדות התיאטרון הישראלי ובתולדות התיאטרון היהודי בתפוצות.⁹⁴ הארכיון מכיל למעלה מ-15000 תיקי הצגות, ארכיונים מנהליים של תיאטרונים ומוסדות תרבות וכן עשרות ארכיונים פרטיים ואמנותיים של יוצרי תיאטרון. בשנת 2013 הוחל בדיגיטציה של חומרי המרכז. בארכיון פועלת ספרייה המכילה ספרות מקצועית בתחום התיאטרון.

המשתמשים העיקריים בשירותי הארכיון הם סטודנטים, מורים וחוקרים.⁹⁵

2. הארכיון למוזיקה ישראלית

נוסד בשנת 1978 על-ידי פרופ' הרצל שמואלי וד"ר יוחנן רון. מטרת הארכיון הן: שימור מורשתם של יוצרי המוזיקה הישראלית ומחקרה מאז העלייה הראשונה בארץ-ישראל.

הארכיון כולל מאות עיזבונות וארכיונים אישיים ומוסדיים בתחום היצירה המוזיקלית. הארכיון אוצר ספרות מקצועית רבה בחקר המוזיקה. רובו של החומר נרשם וקוטלג. המשתמשים העיקריים באוצרות הארכיון הם סטודנטים, חוקרים, מוזיקאים והקהל הרחב.⁹⁶

⁹² אתר הארכיון, א. א. ת"א

⁹³ אתר המרכז הישראלי לתיעוד אמנויות הבמה

⁹⁴ שמעון לב-ארי, "לתולדות הספריות, הארכיונים והמוזאונים לתאטרון העברי", **ארכיון 9**,

ירושלים, 1998, עמ' 24

⁹⁵ אתר המרכז הישראלי לתיעוד אמנויות הבמה.

⁹⁶ אתר הארכיון למוזיקה ישראלית.

3. הארכיון לאמנות ישראלית

הוקם בשנת 1975 על-ידי פרופ' גילה בלס בתמיכתו ועידודו של פרופ' משה לזר, אז דיקאן הפקולטה לאמנויות.

שנים רבות שכן הארכיון בביתו של הפסל משה ציפר בתל-אביב עד שבשנת 2011 הועבר למשכנו החדש באוניברסיטת תל-אביב.

הארכיון מקיים תצוגות קבע מאוסף פסליו של משה ציפר שנתרמו לארכיון. זכויות היוצרים של כל יצירותיו של מ. ציפר שייכות לארכיון. בארכיון פועלת ספרייה מקצועית הפתוחה לקהל הרחב.

ב-2015 הוחל בפרויקט מחשוב של חומרי הארכיון ובניית קטלוג באינטרנט.

המשתמשים בשירותי הארכיון הם סטודנטים, תלמידי תיכון, חוקרים, אוצרים ואמנים.⁹⁷

ב. מרכז קיפ (בעבר נקרא מכון כ"ץ)

4. ארכיוני סופרים

הוקם בשנת 1970 לחקר הספרות העברית ומאז שנת 2005 הוא נקרא מרכז קיפ.

במרכז שמורים ארכיונים של 40 סופרים ומשוררים עבריים חשובים וביניהם: אברהם שלונסקי, נתן אלתרמן, אלכסנדר פן ורבים אחרים. המרכז עוסק בהוצאה לאור של מחקרי ספרות, פרסום מאמרים, ארגון כנסים וימי עיון.

המרכז פתוח לקהל הרחב והמשתמשים בו הם סטודנטים וחוקרים.⁹⁸

ג. המרכז לחקר התפוצות ע"ש גולדשטיין-גורן (בעבר נקרא המכון לחקר התפוצות)

5. ארכיון המרכז לחקר התפוצות

המכון לחקר התפוצות נוסד בשנת 1964 וכך גם הארכיון.

הארכיון אוסף "חומר ארכיוני מכל הסוגים, אשר נאסף תוך ביצוע תוכניות מחקר או נמסר על-ידי בעליו".⁹⁹ עיקר האוסף מורכב מארכיונים אישיים וגופים ציבוריים של מסמכים חשיבות היסטורית. בארכיון נמצאים 40000 תיקים המכילים 250000 מסמכים על ההיסטוריה היהודית בארצות התפוצה.

משנת 2013 הוחל בתהליך דיגיטציה והפיכת קטלוג הארכיון למקוון.

הארכיון פתוח לקהל הרחב והמשתמשים בו הם סטודנטים וחוקרים מהארץ וגם מחו"ל.¹⁰⁰

ד. בית-הספר לחינוך

6. הארכיון לחינוך יהודי בישראל ובגולה ע"ש אביעזר ילין

הארכיון נוסד בשנות ה-50 של המאה הקודמת על-ידי הסתדרות המורים ומשמש מרכז מידע לתולדות החינוך היהודי בארץ ובתפוצות ופועל במסגרת בית הספר לחינוך באוניברסיטה. בשנים האחרונות הארכיון עבר לניהול הספרייה המרכזית ע"ש סוראסקי.

ב-1953 הוכר כארכיון ציבורי.

⁹⁷ אתר הארכיון לאמנות ישראלית.

⁹⁸ אתר מרכז קיפ.

⁹⁹ אתר הארכיון של המרכז לחקר התפוצות.

¹⁰⁰ שם.

בשנת 1981 הארכיון הועבר לרשות האוניברסיטה שאחראית עליו מבחינה ניהולית, אך הגוף היוצר הוא הסתדרות המורים.

בארכיון מופקדים אוספים של מוסדות וארגונים העוסקים בחינוך וכן כל חומר הקשור לחינוך מגני הילדים ועד בתי ספר תיכוניים. במסגרת הארכיון פועלת ספרייה האוצרת ספרות מקצועית וספרי לימוד בתחום החינוך.

הארכיון לחינוך יהודי הוא ארכיון מעורב ושמור בו חומר מנהלי, אישי ותיעודי.

הארכיון פתוח לקהל הרחב והמשתמשים בו הם סטודנטים, חוקרים ומורים.¹⁰¹

איפיון הארכיונים האקדמיים באוניברסיטה

הארכיונים שנמנו בפרק זה הוקמו רובם בשנות ה-70 של המאה הקודמת ומטרת הקמתם הייתה איסוף חומר ארכיוני או ויזואלי שישמש כמקור ללימוד ומחקר.

האוניברסיטה היא הגוף היוצר של החומר הארכיוני המופקד בארכיון הכללי, ואילו בארכיונים האקדמיים הפועלים בקמפוס הגוף היוצר הוא גורמים פרטיים, מוסדיים או ארגוניים שאינם חלק מהאוניברסיטה.

החומר המצוי בארכיונים אלה הוא ברובו תיעודי וערכו ההיסטורי רב לדורות הבאים.

ארכיוני אוניברסיטה בחו"ל

בניגוד לנעשה בארץ, ארכיוני אוניברסיטה בחו"ל עוסקים פחות בניהול רשומות ויותר בארכיונים אקדמיים. הכוונה היא להדגיש יותר את תולדות האוניברסיטה וכן האיזור בו נמצאת האוניברסיטה.¹⁰²

סיכום

בשנות קיומו של הארכיון הושתתו יחסי הגומלין עם הממונים והנהלת האוניברסיטה על הבנת הצרכים והאילוצים שעימם מתמודד הארכיון.

גידול מתמיד בהיקפי החומר המופקד בארכיון דורש מציאת פתרונות לא רק בתוספת שטח לאחסון אלא גם באפיקים נוספים, כמו דיגיטציה ומחשוב מתקדמים.

מאז הקמתו ב-1970, כאשר הונחה התשתית הפיזית והארגונית לפעילותו, ועד 2020, גדל היקף החומר בצורה ניכרת ביותר, ומחסני הארכיון פזורים לא רק בקמפוס האוניברסיטה אלא גם מחוצה לו.

תפקידו ויעודו העיקריים של הארכיון הם להמשיך לטפח את הצוות המקצועי שעמל על שמירת האוצרות הגנוזים של האוניברסיטה לדורות הבאים.

הארכיון הכללי יחד עם הארכיונים האקדמיים בקמפוס מהווים תשתית מקצועית וכר פורה ללימוד ומחקר.

גדליה ז'אגוב

מנהל ארכיון אוניברסיטת תל-אביב

בוגר החוג להיסטוריה כללית באוניברסיטת תל-אביב

¹⁰¹ אתר הארכיון לחינוך יהודי בישראל ובגולה.

¹⁰² בני הספל, המערכת הארכיונאית באוניברסיטת תל-אביב (דו"ח), 8.10.1980.

ביבליוגרפיה

- אורן יצחק, זכרונותי, תל-אביב, 1992, עמ' 124
- אלסברג פאול א., "תיאום ושיתוף בין הארכיון ההיסטורי והארכיב השוטף", נתיבי ארגון, ד', 3(יוני 1958), עמ' 7-3
- דובידזון גליה, "פרויקט רשת ארכיוני ישראל", ארכיון 18, ירושלים, 2019, עמ' 129-139
- דרומי אורי, "מקצועיות ללא פשרות בארכיון המדינה", "הארץ", 20.9.2006
- "האוניברסיטה" - כתב העת של אוניברסיטת תל-אביב, סתיו-חורף 2005
- ויץ יחיעם, "ממזר, אבל פרופסור", "הארץ", 12.12.2014
- כהן אורי, אקדמיה בתל-אביב- צמיחתה של אוניברסיטה, ירושלים, 2014, עמ' 394.
- לב-ארי שמעון, "לתולדות הספריות, הארכיונים והמוזאונים לתאטרון העברי", ארכיון, 9, ירושלים, 1998, עמ' 17-30
- אוספי ארכיון אוניברסיטת תל-אביב
- אתר אוניברסיטת תל-אביב
- אתר ארכיון אוניברסיטת תל-אביב
- אתר המרכז הישראלי לתיעוד אמנויות הבמה
- אתר הארכיון למוזיקה ישראלית
- אתר הארכיון לאמנות ישראלית
- אתר מרכז קיפ
- אתר הארכיון של המרכז לחקר התפוצות
- אתר הארכיון לחינוך יהודי בישראל ובגולה

תצלומים מתוך אוספי ארכיון האוניברסיטה:

1. הזמנה לטקס הפתיחה של המכון האוניברסיטאי למדעי הטבע ב-1953
2. טקס הפתיחה של הקריה החדשה ברמת-אביב ב-1964
3. מראה הארכיון ההיסטורי